

UTVECKLA DITT SKRIVANDE (2):

Ta hjälp av respons

Ett fenomenalt sätt att förbättra din text är att låta någon utomstående läsa den före publiceringen. Eller varför inte engagera en hel grupp och få flera infallsvinklar på texten. Dina läsare kommer att tacka dig.

AV GUNNEL HAMMAR
gunnel@textetc.se

Gunnel Hammar
 är skribent och språk-
 granskare i det egna
 företaget Text etc.

I förra numret av Kommunika skrev jag om skrivprocessen – hur vi egentligen gör när vi producerar text, och hur kunskaper om skrivprocessen kan underlätta skrivandet. En av de tre huvudfaserna i skrivprocessen är *bearbetning* av texten. I bearbetningsfasen kan gärna textrespons ingå som en naturlig del, alltså att någon ger respons på det skrivna.

Det är nämligen mycket bra att låta någon annan läsa din text med kritiska ögon om det finns tid och möjlighet. Du kan då se hur texten fungerar och få synpunkter på både innehållet, strukturen, tonen och språket. Förstår den som läser vad du menar? Är det rätt saker som står med och står det i rätt ordning? Känns tonen lagom personlig? Är orden tillräckligt konkreta?

Med hjälp av respons kan du få veta både vad som fungerar och vad som inte gör det. Den som läser din text hittar tankeluckor och annat som du inte upptäcker så lätt själv. Responsen kan också bidra till att texten blir sedd i mottagarperspektiv. Att mottagaranpassa texten, som det så fint heter, är ju viktigt för att få en text som passar den som ska läsa den. Att arbeta med respons

kan helt enkelt öka medvetenheten hos dig som skribent.

Respons – en del av skrivprocessen

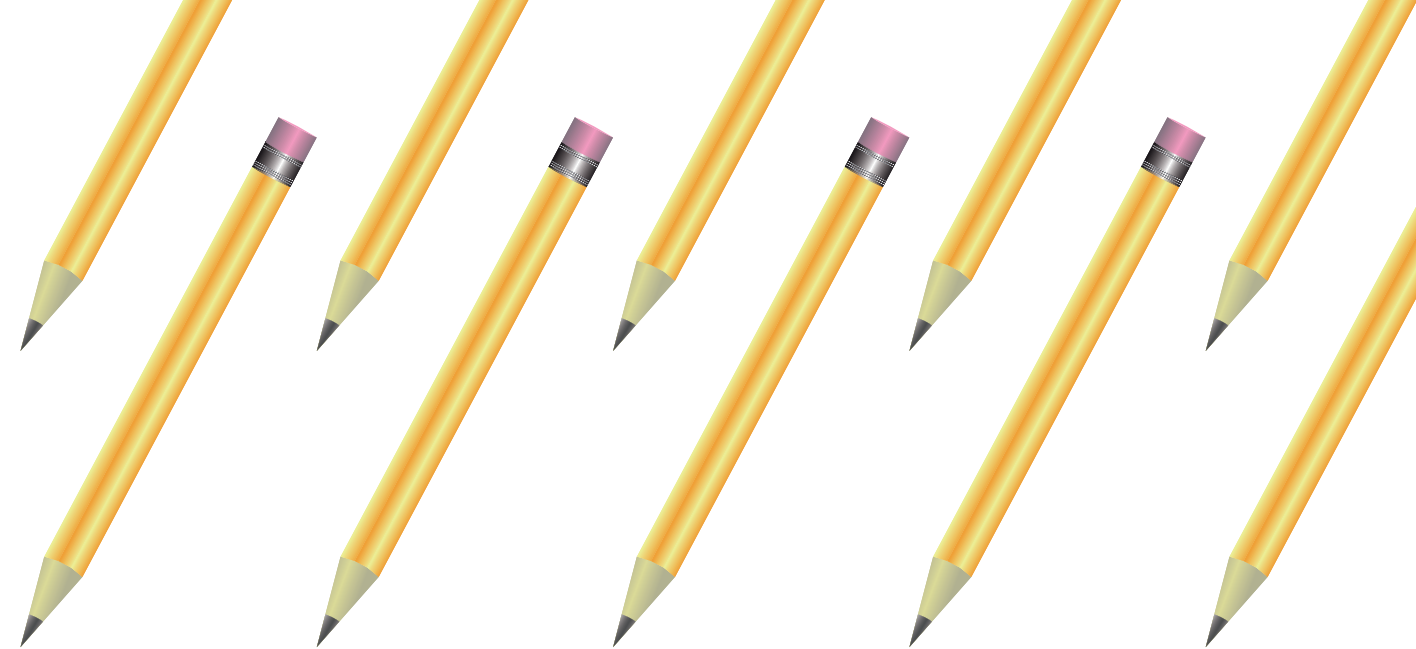
Att skriva handlar i regel om att göra flera utkast och göra flera bearbetningar innan en text är färdig. Att skriva är dessutom en social process. Om texten fungerar beror till syvende och sist på vem som ska läsa den. Det är därför en fördel om andra skribenter eller läsare kommer in redan tidigt i skrivprocessen.

Att skriva kan också vara socialt i den bemärkelsen att det är ett kollektivt projekt. Det är inte så ovanligt att skriva texter ihop – att till exempel skriva en jobbrapport eller presentation ihop eller att bidra med olika delar som sedan samordnas i en större text. Detta kan vara ett ypperligt tillfälle att arbeta med textrespons.

I den allra enklaste formen kan det handla om att låta en kollega, kompis eller någon i familjen läsa igenom din text innan du publicerar eller skickar iväg den. Detta brukar vara värdefullt som en snabb kontroll av om texten fungerar. Men textrespons kan också handla om att arbeta medvetet och mer kontinuerligt med att läsa och granska varandras texter.

Utgå från dig som läsare – eller från kriterier

Ett enkelt sätt att ge respons är således att förutsättningslöst utgå från sig själv som läsare.

Detta kallas för *läsarbaserad respons*. Den som ger respons läser och reagerar på texten utifrån den egna personen och de egna erfarenheterna. Den respons du får ser ut som den gör på grund av just den läsaren. Är det någon annan som läser texten, ser responsen kanske annorlunda ut! Det är absolut inget fel med det, men det är viktigt att vara medveten om. Det finns inga rätt och fel när det gäller dessa reaktioner, att jämföra med synpunkter på hur ett ord stavas till exempel.

Värt att ha i bakhuvudet är ändå vem du som läsare är i förhållande till den som ska läsa texten i slutändan. Hur är dina förkunskaper i ämnet och hur är motivationen och intresset för att läsa texten, jämfört med slutläsaren?

I en mer utvecklad form av textrespons jobbar man utifrån vissa kriterier som texten behöver uppfylla. Detta kallas följaktligen *kriteriebaserad respons*, och ställer högre krav på granskaren. Både skribenten och den som granskar behöver känna till vilka krav som ställs på texten. Kriterierna kan bero på vad texten handlar om för ämne eller vilken genre den hör till. Eller så ska den publiceras i ett särskilt medium eller sammanhang och läsas av en speciell målgrupp. Hur ändamålsenlig texten blir hänger till stor del på om dessa kriterier uppfylls.

På en arbetsplats kan till exempel skribenter som jobbar ihop ge respons på varandras texter – kanske i ett projekt eller på en viss typ av texter.

Genom att jobba kontinuerligt med respons övar ni upp er förmåga att både ge och ta respons, samtidigt som ni också arbetar fram kriterierna för de texter som ni granskar och ger respons på. Detta är en arbetsmetod som måste få ta tid, men som är väl värd mödan. Med hjälp av responsen kommer ni utveckla såväl texterna som er själva som skribenter.

De här två typerna av respons – läsarbaserad och kriteriebaserad – glider stundtals in i varandra i praktiken. Ofta använder vi båda delarna när vi ger respons på en text. Men det är ändå väldigt bra att vara medveten om dem, och förstå skillnaden. Det ena utesluter inte det andra. Läsarbaserad och kriteriebaserad respons kan användas vid sidan av varandra och kompletterar varandra bra.

Använd gärna en checklista

Ett sätt att arbeta systematiskt med respons är att utgå från en checklista som du följer och kan bocka av. En bra utgångspunkt är de olika textnivåerna (se faktarutan sid 12) – som går från de *globala* och övergripande nivåerna i texten till de *lokala* och detaljerade. En fördel med att använda en checklista är att den hjälper dig att komma ihåg alla nivåer. En vanlig fälla är annars att fastna vid detaljer och rentav glömma bort de övergripande nivåerna. För det är betydligt lättare att ge respons på stavning eller meningsbyggnad, än att ge respons på textens syfte, mottagaranpassning eller struktur. ►

Textens nivåer

Global nivå:

- Anpassning till syfte, mottagare och medium. (Vem ska läsa texten?)
- Innehåll och fakta. (Vad ska texten handla om? Är innehållet relevant?)
- Struktur: stycken och avsnitt, disposition. (Vilken genre tillhör texten? Vilken form ska texten ha?)

Lokal nivå:

- Meningar och satser. (Hur hänger texten ihop? Korta eller långa meningar?)
- Ordval. (Konkret eller abstrakt? Formellt eller informellt? Fackord?)
- Användning av skiljetecken. (Punkt, komma, tankstreck osv.)
- Rättstavning.
- Formalia. (Referenser, tabeller, sidnummer.)

Källor:

Torlaug Løkensgard Hoel. Skriva och samtala. Lärande genom responsgrupper. Studentlitteratur, 2001.

Olga Dysthe m.fl. Skriva för att lära. Studentlitteratur, 2011.

När du granskar: Läs helst flera gånger och försök byta läsfiler varje gång, det vill säga granska på olika nivåer i texten. Det är ofta mest naturligt att gå från detaljerna till det mer övergripande, eftersom det är lättare att se ytliga saker med en gång. Däremot är det viktigt att göra tvärtom, alltså gå från den globala till den lokala nivån, när du sen förmedlar din respons till skribenten.

Obs! Första läsningen är unik. Ta vara på det du lägger märke till då. Det första intryck du får har du ibland bara en chans att registrera. Notera gärna att det är något du reagerar på i texten, även om du inte förstår vad som är problemet. Kanske förstår du först senare varför du till exempel hakar upp dig eller fastnar på ett visst ställe.

Om det finns tid är det bra om du ger responsen till skribenten i omgångar, och att du börjar med de globala nivåerna. Till exempel kan du först ge respons en gång på ett tidigt stadium med tyngdpunkt på innehåll och struktur. Mot slutet, när texten börjar bli klar, kan responsen till skribenten också bestå av synpunkter på detaljnivå.

Det är inte så meningsfullt att påtala stavfel och andra småsaker på ett tidigare stadium, när texten kanske egentligen bara är ett utkast. Då har skribenten mest nytta av synpunkter på de högre granskningsnivåerna. De språkliga detaljerna kan vänta. Att ge respons på detaljer i ett för tidigt skede kan innebära arbete i onödan, eftersom texten kommer hinna ändras. Skribenten är förmodligen heller inte så mottaglig för detaljsynpunkter.

Var överens om förväntningarna

För att kunna ge respons på rätt nivå är det viktigt att känna till hur långt skribenten har kommit med

texten. Det är därför bra att stämma av detta så att ni är överens om förväntningarna kring responsen. En fara är annars att responsgivare och responenter har olika förväntningar. Vad förväntar sig skribenten att du som ger respons ska göra? Och vad vill skribenten särskilt ha synpunkter på? Vill hen att du ska titta på syftet, faktagranska eller hitta tankeluckor? Eller något helt annat? Utgå gärna från textens nivåer när ni stämmer av.

En annan viktig fråga är hur lång tid du som granskar har på dig. När måste texten vara klar? Se till att du verkligen har tid innan du lovar att granska en text. En snabb feedback på stående fot eller flyktig genomläsning är inte lika mycket värd.

Muntligt eller skriftligt?

Respons kan ges både muntligt och skriftligt. Den muntliga får gärna vara i form av ett fysiskt möte. Vid skriftlig respons kan man rent praktiskt arbeta till exempel med Words spårningsfunktion och kommentarer.

Det finns fördelar och nackdelar med båda varianterna. Den skriftliga kräver mer förberedelser och blir ofta mer genomtänkt och stringent, eftersom den som ger respons tvingas tänka igenom ännu noggrannare det som sätts på pränt. Denna respons kan samtidigt låta hårdare och vara svårare att linda in. Den muntliga kan upplevas som mindre hård men blir lättare svepande. Samtidigt finns möjligheter att vid muntlig respons förklara längs vägen och att ställa följdfrågor och få en fruktbar dialog.

Ofta är en kombination av muntlig och skriftlig respons bra om det finns möjlighet. Att till exempel lämna synpunkter öga mot öga, men

Två typer av respons

1. Läsarbaserad respons

- Förutsättningslös respons som beror på den enskilde läsaren.
- Vem som helst kan ge respons, utifrån sina subjektiva reaktioner på texten.

2. Kriteriebaserad respons

- Styr respons utifrån vissa kriterier som beror på genre eller ämne t ex.
- Den som ger respons måste ha kunskaper om ämnet och hur texten ska utformas.

Fem tips när du ger textrespons

- Skilj mellan skribent och text. Försök ge saklig kritik.
- Välj rätt textnivå! Gå gärna från det globala till det lokala och anpassa efter hur långt skribenten har kommit med texten.
- Motivera din kritik och dina ändringsförslag. Ge gärna exempel.
- Försök att ha med både positiv och negativ kritik. Lyft fram både det som fungerar och det som fungerar mindre bra.
- Prioritera! Några få viktiga kommentarer är bättre än att försöka täcka in allt.

också förbereda skriftliga synpunkter att lämna över. Eller tvärtom, lämna över skriftlig respons, och sen komplettera muntligen med chans att nyansera och svara på frågor.

Enskilt eller i grupp?

Det går att arbeta med respons både enskilt och i grupp. Två personer kan byta texter med varandra, men man kan även låta flera personer läsa samma text och på så vis jobba med grupprespons. Detta kan vara mycket givande! En fördel med respons i grupp är att var och en får flera infallsvinklar på texterna. Ibland tycker responsgivarna väldigt olika, vilket kan vara intressant. Läsare är ju olika, och din text kan uppfattas olika av olika personer. Och det kan finnas olika sätt att lösa klurigheter och problem med en text. Självklart är det mer tidskrävande att arbeta med grupprespons – det är inget man gör på en kafferast direkt. Det kräver att man avsätter tid och arbetar mer långsiktigt.

Det kan vara känsligt med respons

Att lämna ifrån sig en text och få den granskad är inte det lättaste. Det kan ta emot att göra det, eftersom skrivande är något personligt och det kan finnas en rädsla för att få kritik. Texten kan faktiskt vara som »en baby« för den som har skrivit den. Därför är det viktigt att ta det varligt, och att skilja på sak och person. Tänk på att det är texten som ska granskas, inte skribenten! Eftersom det är en känslig situation behöver vi få höra något positivt om texten. Det gäller de flesta, även de mest rutinerade. Tänk gärna: »Vad är bra med texten?« och »Vad kan bli bättre?«.

Men det är ofta en vanesak att våga låta någon annan sätta tänderna i ens text. När man väl kommer över tröskeln att lämna ifrån sig texter, tycker många att det är ett spännande och roligt sätt att arbeta på. Framför allt är det ett fenomenalt sätt att förbättra texter. Poängen är att både de som ger och får respons lär sig en hel massa längs vägen. ■

GUNNEL HAMMAR fortsätter sina artiklar om skrivande på www.magkom.se med början i januari 2015.

Några reflektioner från skribenter som har provat textrespons

- »En text kan **alltid** bli bättre!«
- »Det är ovärderligt att få respons för att utvecklas som skribent. Det är lätt att fastna i samma hjulspår och att bli hemmablind.«
- »Jag har fått lära mig att skilja på text och person. Att tala om texten utan att värdera.«
- »Det handlar också om att våga! Det är inte det enklaste.«
- »Ett problem kan vara tidspress. Hur gör man när det är ont om tid? Faktum är att textbearbetning kräver tid, eftersom det är en process.«
- »Den som granskar hittar inte sällan 'det som skaver' i texten. Det där som du haft på känn inte är en riktigt bra formulering, men inte förstår varför.«
- »Jämför att skilja bra från dåligt, med att skilja rätt från fel. Det förstnämnda är så mycket svårare.«

Skribenterna är studenter från utbildningen Språkrådgivning och textvård på Linnéuniversitetet, där textrespons i olika former ingår på flera delkurser.